

POVERTY WATCH 2021 – CZECH REPUBLIC

EAPN ČR

Evropská síť proti chudobě a sociálnímu vyloučení je nezávislou sítí organizací a skupin zapojených do zápasu s chudobou a sociálním vyloučením v Evropě. V České republice se o práva lidí závislých na sociálních službách zasazuje národní síť EAPN ČR, z. s. – člen Evropské sítě proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Cílem organizací sdružených v EAPN ČR je dosáhnout přijetí problematiky sociálního vyloučení společností a veřejnou správou v ČR a odstraňovat společenské a politické bariéry vůči osobám ohroženým sociálním vyloučením.

Cílem publikace Poverty Watch je každoročně mapovat vývoj a situaci chudoby v jednotlivých zemích EU. Poverty Watch nemá ambici poskytnout vyčerpávající akademickou zprávu o chudobě, nýbrž vychází spíše z reality lidí, kteří zažívají chudobu a z pohledu nevládních organizací, které je podporují a pracují s nimi. Hlavním cílem tak je:

- sledovat klíčové trendy a politiku v oblasti chudoby a sociálního vyloučení v Evropě
- zvyšovat povědomí o prioritních otázkách a dopadech/realitě pro lidi zažívající chudobu
- navrhnout konkrétní doporučení podložená příklady a důkazy

K úkolům EAPN ČR patří:

- Usilovat o to, aby se sociální začleňování a boj proti chudobě staly prioritou veřejné správy na všech úrovních.
- Podporovat, rozvíjet a realizovat aktivity směřující k sociálnímu začleňování.
- Usnadňovat přístup k informačním technologiím a vzdělání osobám ohroženým sociálním vyloučením.
- Podporovat rozvoj kvality v sociálních službách pro osoby ohrožené sociálním vyloučením jako východiska pro dodržování jejich lidských práv.
- Sdružovat osobnosti a organizace působící v oblasti boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení.
- Přenášet osvědčené metody práce a přístupy v rámci zemí Evropské unie, využívat zkušeností ostatních zemí a participovat při tvorbě národních politik v oblasti sociálního začleňování.
- Podporovat zapojení organizací zabývajících se sociálním začleňováním a jejich klientů do procesů a politik, které jejich život ovlivňují.

CHUDOBA – CO TÍM MYSLÍME?

Chudobu chápe EAPN ČR jako život s příjmem nižším než je 60 % mediánového příjmu domácnosti. Vedle toho se dále zjišťuje vlastnictví hmotných statků, jako je např. televizor, myčka na nádobí či auto. Či to, jak často si zkoumaný subjekt či rodina může dovolit zahraniční dovolenou. Dalšími

faktory jsou věk, pohlaví, typ domácnosti a stav zaměstnanosti, které společně poskytují detailnější pohled na osoby v největším riziku chudoby. Obecně platí, že lidé, kteří žijí pod hranicí chudoby delší dobu, jsou ohroženější, než ti, kteří tímto způsobem žijí jen krátkou dobu. Výše příjmu však není pro chudobu jediným určujícím kritériem.

CHUDOBA A JEJÍ DOPADY

Je důležité si uvědomit, že chudoba má hluboký dopad na život jednotlivce i komunity. Sociální deprivace způsobená životem v chudobě má hluboký dopad na fyzické a duševní zdraví jednotlivce a na jeho životní šance v širším slova smyslu – existuje jasná souvislost s omezenými možnostmi zaměstnání, přístupem ke zdravotní péči a důstojnému bydlení (v bytové nouzi je přibližně 80 000 lidí včetně 20 000 dětí). Chudoba je sociálně reprodukovatelná a data ukazují, že děti z rodin zatížených exekucemi mají jednoznačně horší šance na získání vyššího vzdělání (v případě České republiky je tato zátěž velmi výrazná, v exekuci je přibližně 9 % z celkové populace, v některých chudších regionech až 16 %).

Chudoba má obzvláště silný dopad na zranitelné skupiny, jako jsou starší lidé, ženy (obvykle matky samoživitelky) a děti, ale také migranti, lidé s různými druhy postižení a chronicky nemocní. Vedle lidí v exekuci existuje také fenomén „pracující chudí“, kdy lidé sice mají pravidelné zaměstnání, ale jejich příjem – byť formálně na hranici chudoby – jim neumožňuje spořit a potřeba náhlých výdajů nebo dlouhodobější nemoci je pro ně značným problémem (odhaduje se, že zhruba 25 % domácností si nemůže dovolit náhlý výdaj kolem 10 000 Kč). S tím souvisí i nedostatky v systému dávek, které vytvářejí riziko, že lidé mohou přijít o bydlení.

V neposlední řadě je třeba poznamenat, že ve skutečnosti je počet lidí žijících z velmi nízkých částek vyšší, než ukazují oficiální průzkumy – to proto, že čísla nezahrnují osoby zatížené exekucemi, jejichž příjem se jinak jeví (před odečtením dlužné částky) jako průměrný. Další potíž spočívá v tom, že mzdy jsou v České republice dlouhodobě poměrně nízké a teprve v posledních několika letech došlo k výraznému zvýšení minimální mzdy. Vzhledem k přetrvávající pandemii, energetické krizi, vysoké inflaci a očekávanému dopadu na ekonomiku státu je však budoucí vývoj v této oblasti nejistý.

CO NEJČASTĚJI VEDE K CHUDOBĚ?

- **dlouhodobá nezaměstnanost** či málo placená, nekvalifikovaná práce, která člověku nepřináší uspokojení a nepostačuje k vytváření rezerv
- **nízká úroveň vzdělání** a pracovních zkušeností, která omezuje schopnost získat dobré zaměstnání a plat, brání duševnímu růstu a účasti na životě společnosti
- **předlužení** – život v dlužích, které hrozí exekucí majetku
- **ztráta bytu**, dále **nevyhovující bydlení**, život na ulici (v ČR velký problém týkající se absence sociálního a dostupného bydlení – tato legislativní úprava byla opakovaně smetena několikrát ze stolu)

- **velikost a typ rodiny**, kde jsou hlavními rizikovými faktory zejména velký počet dětí a osamělí rodiče, nedostatek sociálního a kulturního kapitálu, reprodukce chudoby
- **gender**: ženy trpí chudobou podstatně více než muži, ať už jsou samostatně žijící s platem pod úrovní platu mužů ve stejném postavení, nebo samy vychovávají děti či utrpěly ztrátu hmotných statků, prestiže a společenského postavení v důsledku rozpadu manželství
- **zdravotní pojištění velkého rozsahu** nebo dlouhodobá nemoc omezující přístup k dobře placenému zaměstnání a zvyšující životní náklady
- **život ve vyloučené lokalitě**, která má horší přístup k veřejným službám, jako je doprava, škola, úřady, a ke zdrojům zábavy, např. v oblasti kultury a sportu
- **příslušnost k menšinové skupině**, jako jsou v ČR Romové a migranti bez dokumentů, zažívající projevy diskriminace a rasismu, což je doprovázeno omezenými možnostmi kvalitního zaměstnání, horšími podmínkami bydlení i ztíženým přístupem k základním službám.

Sociální vyloučení má nejsilnější dopad na sociální vazby, psychiku a sebestříjetí, což může následně významně ovlivnit úspěšnost řešení problémů ve výše uvedených oblastech. Jako klíčové se jeví řešení dlouhodobé bytové nouze:

- celkem 35 000–62 000 tisíc domácností v bytové nouzi, ve kterých žije 76 000–165 000 osob
- 9 000–25 000 domácností v bytové nouzi v bytech (funkčně nevyhovující, přelidněné nebo nejisté bydlení), které se však týkají 40 000–120 000 osob, neboť v jedné domácnosti žije v průměru 5 osob
- v azylových domech žije přibližně 3 200 domácností, v nichž žije přibližně 5 700 osob
- v ubytovnách žije dlouhodobě 13 000 až 18 000 osob v 8 000 až 11 000 domácnostech
- ve vybraných zařízeních je přibližně 5 000 až 7 600 osob v bytové nouzi
- 11 000 až 17 000 lidí je bez domova
- 290 000–350 000 domácností je zatíženo nadměrnými náklady na bydlení
- téměř 4 z 10 domácností s nadměrnými náklady jsou domácnosti seniorů

(zdroj: Zpráva o vyloučení z bydlení 2021)

CHUDOBA V ČESKÉ REPUBLICĚ

Podle posledních měření Českého statistického úřadu (ČSÚ) žije v České republice více než 8,1 % lidí v příjmové chudobě, což představuje 901 200 obyvatel (9,5 % v roce 2019, 10 % celkem). K poklesu podle statistiků došlo v roce 2021 díky tomu, že příjmy domácností rostly, i když nerovnoměrně, navzdory pandemii covid-19. V roce 2021 došlo k nárůstu příjmů domácností o 1,5 %. Podle údajů ČSÚ sociální transfery (sociální dávky) do určité míry pomohly sociálně slabým skupinám.

Celkově se počet samostatně žijících seniorů starších 65 let, kteří by byli klasifikováni jako chudí podle měřítek příjmové chudoby, snížil o čtvrtinu, což je však způsobeno tím, že rozložení výše důchodů je stabilně nerovnoměrné, a to na úkor žen, jejichž důchody jsou v průměru o 3 000 Kč nižší.

Naproti tomu počet osob nacházejících se v příjmové chudobě v úplných rodinách se třemi a více dětmi vzrostl o více než čtvrtinu. K mírnému nárůstu došlo také u matek samoživitelek, což je skupina, která má dlouhodobě problémy se zabezpečením svých příjmů.

Za domácnost na hranici příjmové chudoby se považuje ta, která nedosahuje 60 % mediánu čistého příjmu, který se určuje podle počtu osob v ní žijících a vychází z příjmu za předchozí rok. Například v loňském roce činila hranice chudoby pro jednu osobu 14 055 Kč měsíčně, zatímco pro úplnou rodinu se dvěma malými dětmi 29 515 Kč – viz tabulka níže:

Měsíční hranice ohrožení příjmovou chudobou pro vybrané složení domácnosti v roce 2021	
Jednotlivec	14 055 Kč
Dvě dospělé osoby	21 082 Kč
Rodič s dítětem do 13 let	18 271 Kč
Rodič se dvěma dětmi staršími 13 let	25 298 Kč
Rodiče s dítětem do 13 let	28 109 Kč
Rodiče se dvěma dětmi do 13 let	29 515 Kč

(Zdroj: Šetření Životní podmínky ČR 2019, Český statistický úřad)

Je nutno poznamenat, že tento ukazatel nevypovídá o hmotné nouzi jako takové, ale je pouze měřítkem příjmů domácností. Problém spočívá v tom, že ačkoli lidé mohou mít příjmy, které jsou teoreticky nad hranicí příjmové chudoby, mohou žít v chudobě kvůli exekucím, vysokým nájmům nebo jiným nezbytným výdajům. Do hranice příjmové chudoby navíc není započítána vysoká inflace a s ní spojený růst cen, který v posledním roce a půl sužuje Českou republiku. V prosinci 2021, kdy byly údaje zveřejněny, byly ceny meziročně vyšší o 6,6 % – v červenci 2022 však byla inflace meziročně vyšší již o 17,5 %.

Uvedený nárůst je patrný od začátku loňského podzimu a neomezuje se pouze na inflaci, ale zahrnuje také celkové výrazné zvýšení cen energií a potravin. Tento vývoj se ještě prohloubil po začátku války na Ukrajině v únoru 2022.

Počet domácností s příjmem pod hranicí chudoby vzrostl z 9–10 % v průběhu roku 2021 na 17 % v březnu 2022. Od té doby dochází k postupnému poklesu na 14 % ke konci července. To bylo mimo jiné způsobeno valorizací důchodů, která některé důchodce vrátila o stovky korun zpět nad hranici chudoby. Nejhůře jsou v současnosti postiženy domácnosti s nízkým vzděláním (23 % příjmově chudých), domácnosti na jihovýchodě a severozápadě (18 %), rodiče samoživitelé (až 53 %) a nájemníci a podnájemníci (18 %).

Zejména domácnostem s příjmy pod hranicí chudoby zůstává po zaplacení ubytování a základních potravin méně než 3 000 Kč na osobu. Nízké zbytkové příjmy má 55–60 % z nich. Velmi ohrožené jsou však také domácnosti s dětmi s příjmem pod mediánem (24 % s nízkým zbytkovým příjmem), rodiče samoživitelé (47 %) a samostatně žijící senioři (27 %). Naopak bohatší polovina domácností s dětmi má velmi nízký zbytkový příjem pouze zřídká.

Tato výdajově definovaná míra chudoby se od listopadu 2021 u většiny zmíněných skupin zvýšila, ale v důsledku rostoucích cen energií a hypoték se začíná objevovat i u majitelů domů z chudší poloviny domácností (14–18 % od května 2022).

Výraznější nárůst výdajů na bydlení zaznamenáváme u domácností se středními a vyššími příjmy, které bydlí ve vlastnickém bydlení (zejména v rodinných domech). Absolutní nárůst se týká všech domácností bez ohledu na způsob vytápění. U domácností, které vytápějí tuhými palivy, výdaje oscilují sezónně, přičemž nejvyšší jsou v lednu až dubnu.

Absolutní výdaje se od loňského podzimu výrazně zvýšily také u příjmově velmi slabých domácností (nárůst o 1 900 Kč), osamělých důchodců (1 600 Kč), matek samoživitelek (1 200 Kč) atd. Právě pro ně představuje zvýšení výdajů největší zásah do rozpočtu.

Domácností v Praze se zvýšení cen bydlení dotýká výrazně – průměrná domácnost zde zaplatí za bydlení o 2 700 Kč více než loni na podzim. Kromě cen elektřiny a plynu se na nákladech podílí i růst cen hypoték (na konci fixačního období) a zvyšující se nájmy. Na venkově v důsledku zvýšené spotřeby pevných paliv dosáhly výdaje svého maxima v lednu 2022. Další problémy však mohou nastat s opětovným růstem cen plynu.

Průměrná domácnost v České republice vydala na konci července 2022 na bydlení 29 % svých příjmů. To je výrazný nárůst oproti 23 % v listopadu 2021. Zátěž se zvýšila v zimě, ale nadále pomalu roste – ceny energií rostou rychleji než příjmy. Průměrná domácnost nyní vydává 48 % svých příjmů na bydlení a potraviny. Zranitelné typy domácností dávají za bydlení méně než polovinu svých příjmů, a když se k tomu přidají nezbytné potraviny, dosahují až 70 % příjmů.

Domácnosti s příjmy pod hranicí chudoby, samoživitelé, chudší polovina nájemníků a podnájemníků a samostatně žijící důchodci dávají v průměru více než 40 % svých příjmů na bydlení. Dohromady vydávají na bydlení a potraviny 60 až 70 % svých příjmů. Zatížena je však celá chudší polovina domácností – s dětmi i bez nich. V průměru vynakládají na bydlení třetinu svých příjmů a na bydlení a potraviny kolem 55 %.

Vyšší nárůst zatížení povinnými výdaji vidíme od listopadu 2021 u chudých a u domácností, které topí plynem a centrálním vytápěním. Kvůli rostoucím cenám hypoték dochází k výraznému nárůstu také u osob, které vlastní bydlení a mají příjem domácnosti nižší než medián, a u domácností v Praze. Všechny tyto domácnosti nyní platí za položky, bez kterých není možné se obejít (bydlení a potraviny), v průměru o 5–10 % více ze svých příjmů než na podzim. (zdroj: PAQ Research)

POHLED EVROPSKÉ UNIE

Vývoj socioekonomické situace v jednotlivých členských státech je každoročně popisován v pracovním dokumentu nazvaném Country Report. V loňské zprávě bylo konstatováno, že je třeba pokračovat v provádění plánu obnovy v souladu s výše uvedenými milníky a rychle dokončit jednání s Komisí o programových dokumentech politiky soudržnosti. Určitého pokroku bylo dosaženo také při zlepšování kvality a inkuzivity systémů vzdělávání a odborné přípravy, mimo jiné podporou technických a digitálních dovedností a podporou učitelské profese.

Souhlasíme s návrhy, jako je vyšší inkuzivita na trhu práce, lepší přístup k péči o děti, zaměstnanost znevýhodněných osob a potřeba větší podpory zaměstnanosti žen, stejně jako s výzvou k posílení sociálního a dostupného bydlení.

Naproti tomu opakovaný důraz na zajištění fiskální stability a udržitelnosti považujeme za synonymum dalších úsporných opatření. V situaci, v níž se Česká republika v současné době nachází, nepovažujeme fiskální stabilitu za funkční řešení.

Činnost v oblasti stanovování sociálních norem na úrovni EU považujeme za klíčovou, neboť mnohé z navrhovaných norem (naposledy například společný rámec pro minimální příjem) pokládáme za prospěšné a jinak obtížně prosaditelné zdola.

CHUDOBA A COVID-19 – Dopad na duševní zdraví

Už v roce 2021 jsme mohli pozorovat určitou společenskou únavu z probíhající pandemie. Po loňském jaru, kdy se pandemická situace vyhrtila s dosud nejvyšším počtem nakažených (téměř 10 000 obsazených nemocničních lůžek, včetně 2 000 lůžek na jednotkách intenzivní péče), se na podzim s příchodem varianty omikron i přes její vysokou nakažlivost podobně vážná situace neopakovala. Lze tak říci, že obavy společnosti se nejpozději od podzimu soustředily na růst inflace a cen energií a z toho plynoucí existenční obavy, přičemž nárůst úzkosti a psychických poruch byl ve větší míře pozorován i u mladších generací včetně dětí. Dětská psychiatrie se přitom údajně potýká s nedostatkem odborníků, peněz i lůžek.

Podle průzkumu PAQ Research uvádí 12 % respondentů mírné příznaky deprese a úzkosti. Jedná se o nárůst oproti 10 % v období od července do listopadu 2021. Poslední měsíce potvrzují, že problémy s duševním zdravím vzrostly zejména mezi lidmi těžce zasaženými ekonomickou inflací. Během lockdownu se počet lidí s depresí a úzkostí zvýšil na 13 až 19 %, ale postiženy byly i další skupiny (například mladší lidé, lidé s dětmi vzdělávajícími se distančně).

Dlouhodobě nejhorší stav duševního zdraví vykazují lidé žijící v domácnostech, které se nacházejí v obtížné ekonomické situaci. V posledních šesti měsících je právě mezi zasaženými skupinami pozorováno zhoršení – příznaky deprese a úzkosti se zvýšily u osob, které subjektivně pociťují ekonomické potíže (z 16 % na 26 %) nebo jsou v příjmové chudobě (z 15 % na 20 %). Mezi lidmi s vysokými zbytkovými příjmy míra deprese a úzkosti stagnuje.

Úzkostí a depresí trpí častěji mladí lidé ve věku 18 až 34 let a matky v domácnosti s dětmi, jejichž psychické problémy se během epidemického uzavření výrazně zvýšily. Nyní však pozorujeme výrazný nárůst příznaků úzkosti a deprese u osamělých důchodců, na které dopadají ceny energií: z 5–10 % na podzim na 13–18 %.

Pokud jde o proočkovanost populace, k poslední aktualizaci (září 2022) bylo plně naočkováno 6 887 756 osob (64,6 % nad 5 let) a 6 973 069 osob (65,2 % nad 5 let) dostalo alespoň jednu dávku. Celkem bylo podáno 17 940 120 dávek. Jinými slovy, polovina dospělých respondentů má alespoň 3 dávky vakcíny proti covidu-19. Počet osob, které se nechaly nebo se chtějí nechat přeočkovat alespoň jednou, však dlouhodobě klesá. Pokud se sečtou osoby, které mají nyní zájem o jakoukoli posilující dávku, jedná se o 38 % dospělé populace. Mezi lidmi ve věku 55 let a více má zájem o posilující očkování zhruba každý druhý. Starší lidé z nižších sociálních skupin však mají výrazně nižší zájem o očkování a nižší ochotu nechat se přeočkovat.

ZRANITELNÉ SKUPINY – Hlavní překážky a výzvy

- jednotlivci a rodiny s nízkými příjmy – dlouhodobě na hranici chudoby.
- zadlužení jednotlivci a rodiny – zvýšená pravděpodobnost nesplácení dluhů nebo ohrožení úpadkem.
- ženy – všeobecně značný dopad pandemie ve smyslu zvýšeného rizika konfliktů a hrozby domácího násilí (nemožnost „úniku“ od násilnického partnera v karanténě), také větší pravděpodobnost, že ponесou náklady na péči a starost o rodinu v důsledku uzavření škol a školek
- rodiče samoživitelé – v posledním roce často suplovali roli učitele/vychovatele, možné zvýšené náklady na domácnost; děti neměly dotované obědy ve škole (rodiče byli nuceni vařit pro své děti doma), ztížený přístup k základním potřebám, zejména pro rostoucí děti (obuv, oblečení)
- děti ze sociálně vyloučených lokalit – problém s přístupem k online vzdělávání (vzdělávání a digitální propast), zejména pro chudé a sociálně vyloučené skupiny obyvatel, nedostupnost nízkoprahových center pro mladé lidi
- cizinci – nedostatek informací v nejisté době (neznalost jazyka, omezené služby, ztráta zaměstnání a ubytování)
- lidé bez domova – zhoršení jejich zdravotního stavu, nedostupnost potřebné péče
- starší a chronicky nemocní lidé – obecně riziková skupina, hrozí jim také riziko infekce kvůli nedostatku ochranných pomůcek v sociálních službách; také velká izolace a ztráta kontaktu s blízkými (dopad na duševní zdraví)

Bohužel musíme konstatovat, že ani v letošním roce se situace těchto ohrožených skupin nezlepšila, naopak, s rostoucí inflací a zvyšujícími se cenami energií dochází ke stále většímu propadu do chudoby i u dříve relativně dobře situovaných skupin (obecně střední třídy).

VLÁDNÍ OPATŘENÍ

- V reakci na energetickou krizi a prudce rostoucí inflaci přišla vláda se souborem několika opatření nazvaných Deštník proti drahotě:

- 5 000 Kč na dítě, opatření, které je však poměrně široké a podle našeho názoru pokrývá příliš široký okruh obyvatel – příspěvek mohou využít rodiny s celkovým příjmem do 1 000 000 Kč ročně. Příspěvek byl stanoven na horní hranici 18 let, což však nezohledňuje skutečné existenční poměry rodičů ve vztahu k dětem, které studují na středních školách a gymnáziích. Docházelo tak k diskriminaci dětí, které dosáhly věku 18 let – docházelo k situacím, kdy na příspěvek neměli nárok všichni studenti ve stejné třídě. Vláda argumentovala tím, že je to takto administrativně jednodušší.
- Tarif za úsporu energie byl dlouho pouze v rovině možných návrhů – podle posledních informací by měl být zanesen do účtů za energie a plátce by nemusel dělat nic dalšího; z návrhu však zcela zmizel motivační aspekt, který měl původně motivovat plátce k větším úsporám.
- Parametry úsporného tarifu jsou následující:
- V maximální podobě má domácnostem ušetřit až 18 000 Kč. Mimo jiné díky odpuštění poplatku za obnovitelné zdroje energie.
- Minimální sleva bude činit 11 000 Kč a maximální 18 000 Kč za topnou sezónu. Záleží na spotřebě jednotlivých domácností. Průměrná úspora by se měla pohybovat mezi 15 000 Kč.
- Na tuto výhodu má nárok každý, bez ohledu na to, zda využívá plyn, elektřinu nebo teplo například prostřednictvím ústředního topení nebo domovního kotle.
- Tarif se nevztahuje na rekreační objekty, nabíjení elektromobilů a podniky. Ty mají k dispozici jinou formu příspěvku.
- Příspěvek na bydlení byl v současné úpravě zjednodušen (stačí jedna žádost), což by mělo také výrazně urychlit jeho vyřízení. Lze o něj požádat na kterékoli místní pobočce Úřadu práce. Je možné o něj žádat až tři měsíce zpětně a jeho průměrná výše je v současné době 4 100 Kč měsíčně. Bude však také nutné aktualizovat tzv. normativy, neboť ty určují, zda má osoba na příspěvek nárok (jde o procentuální poměr vynaložených nákladů na bydlení a energie k čistému příjmu domácnosti).
- S cílem zmírnit socioekonomické dopady pandemie a podpořit udržitelnost evropské ekonomiky a společnosti byl v rámci Národního plánu obnovy Evropskou unií vytvořen Nástroj pro oživení a odolnost, jenž může sloužit jako významná příležitost k řešení sociálních potřeb v České republice.

POŽADAVKY A DOPORUČENÍ VLÁDĚ

- Je zcela zřejmé, že je třeba posílit financování sociálních služeb a sociálního sektoru jako takového (nízkopříjmové skupiny na krizi nedoplatí a sociální služby nebudou kráceny z příjmů a vrátí se na úroveň před pandemií); NNO původně reflektovaly řadu oblastí (zejména zmíněnou infrastrukturu), ale sociálnímu sektoru byla věnována jen nepoměrně menší část.
- Celkově by vláda měla zlepšit a zjednodušit komunikaci s širokou veřejností.
- S tím souvisí i nedostatečná informovanost o systému dávek – např. podle dostupných údajů má nárok na příspěvek na bydlení asi 15–20 % domácností, ale využívá ho jen 4–5 % z nich.
- Podporujeme návrh na odpuštění školkovného, obědů ve školách a poplatků v DDM pro nejchudší třetinu rodičů.
- Je třeba provést daňovou reformu, která by zlepšila valorizaci důchodů pro důchodce s nízkými příjmy (současná úprava nejvíce přidává důchodcům s vysokými příjmy).
- Je třeba dokončit legislativní změnu exekučního práva – tj. zavedení principu teritoriality a systému 1 dlužník – 1 exekutor, místní příslušnost exekutorů a náhodné přidělování exekutorů soudem.
- Podporujeme přijetí návrhů Národní ekonomické rady vlády (NERV): aktualizace standardů bydlení, cílenější tarif energií, větší využití podpory (v sociální oblasti), jednorázová valorizace přídatků na děti, daně a podpora nízkopříjmových zaměstnanců, valorizace nízkých důchodů (jejich základní složky) a dočasné zmírnění plateb za vzdělávací služby pro širší skupinu nízkopříjmových osob.

- Zastavení dlouhodobých nevykonalných exekucí (10 a více let).
- Zavedení legislativy, která umožní lidem zůstat v insolventi, i když nemohou v současné době pracovat z důvodu koronavirové krize (lockdown).
- Je nezbytné, aby vládní koalice schválila návrh zákona o sociálním a dostupném bydlení, neboť dostupné bydlení je samo o sobě základem pro vymanění se z chudoby
- Je také třeba více podporovat inovativní a osvědčené programy podpory bydlení (investiční i jiné) a zajistit vyšší čerpání příspěvku na bydlení (destigmatizovat pobírání příspěvku, zvýšit povědomí o dávce a podpořit její čerpání).
- Podporovat kapacity škol a školních poradenských středisek.
- Jasnou prioritou by mělo být zachování prezenčního vzdělávání.
- Vláda by se měla zabývat názory odborníků na ESF+ v sociální oblasti a znovu otevřít otázku nastavení podmínek pro využívání fondů EU; je třeba řešit dopady pandemie covid-19, inflace a energetické krize na sociální oblast a podpořit lidi, kteří přišli o živnost, práci nebo museli ukončit podnikání.
- Pokud jde o minimální příjem, je třeba průběžně revidovat systém dávek tak, aby reagoval na nepříznivou situaci lidí a zároveň byl motivující pro jejich budoucí zapojení na trhu práce; dávky by měly být postupem času výrazně nižší v porovnání s minimální mzdou a příjmy pracujících lidí.
- Vyjasnit financování reformy psychiatrické péče, více systémových změn a důraz na ztraktivnější oboru.

PEP MEETING V ROCE 2021

V listopadu proběhlo v prostorách hotelu a školicího střediska Marianum setkání lidí se zkušeností s chudobou (People Experiencing Poverty, PEP), které se mělo původně konat již v roce 2020, ale nakonec bylo z důvodu pandemie přesunuto až na následující rok. Setkání proběhlo distanční formou (jednotlivé členské organizace se propojily přes hromadný konferenční hovor na platformě Zoom) a bylo zaměřeno na témata přístupu k bydlení, k adekvátnímu minimálnímu příjmu a zdravotním službám; jako čtvrté téma pak byla zahrnuta digitalizace.

Před PEP meetingem probíhala setkání s lidmi bez domova, v rámci nichž se podařilo získat cenné podněty od několika osob. Jednotlivé příběhy lidí pak byly, spolu s příslušnými doporučeními, vydány v interním textu.

Témata, na která se listopadový PEP meeting zaměřoval:

- dostupnost bydlení
- důstojný minimální příjem
- dostupnost zdravotní péče

NAŠE DOPORUČENÍ VYCHÁZEJÍCÍ Z PRAXE A PEP MEETINGU:

Bydlení:

Bydlení, práce a dluhy tvoří jakousi spojnicí napříč jednotlivými výpověďmi lidí ohrožených chudobou.

Je potřeba zaměřit se na dostupnost důstojného bydlení – tak, aby nejen střední vrstva (která aktuálně už přestává sama dosahovat na hypotéky a nájmy tvoří podstatnou část rozpočtu jednotlivce), ale právě i lidé zasažení či ohrožení chudobou (v ČR žije asi milion lidí na hranici chudoby, velké množství lidí se ale zároveň nachází i těsně nad touto hranicí).

Dalším aspektem, který zazníval v souvislosti s bydlením, bylo vyjádření touhy po „vlastním“ ve smyslu vlastního (většího) soukromí.

Je třeba zajistit nějakou formu důstojného bydlení i pro lidi, kteří momentálně nemají práci či jsou bezprostředně ohroženi ztrátou práce – tito lidé jsou často ohroženi pádem do chudoby a následně i bezdomovectvím.

Je třeba zohlednit nedostatečnou výši důchodů a jejich průběžné navyšování.

Je třeba zaměřit se na včasné vyplácení sociálních dávek a jejich adekvátní výši; zároveň je nutné systém vyplácení dávek zjednodušit a klást důraz na etický a na pomoc jedinci zaměřený přístup.

Je třeba pomoci dlužníkům, aby se vymanili z okovů exekucí a insolvencí. Tomu napomáhají významnou měrou (časově omezené) akce jako Milostivé léto, zaměřené na odpuštění úroků u veřejnoprávních pohledávek, jako jsou jízdenky či pokuty za odpad. Na druhou stranu si to žádá i další revizi systému exekucí, kde je jednou z klíčových dobrých praxí zavedení systému krajské příslušnosti exekutorů a náhodného přidělování exekutorů nezávislými soudy.

Minimální příjem:

Velmi by pomohlo, kdyby se začaly sbírat statistické údaje o lidech v exekucích a insolvenční (na národní i evropské úrovni). Je to důležité pro zmapování situace a možnosti účinně reagovat.

Je důležité, aby systém dávek pokryl běžné výdaje jeho příjemců a umožnil důstojný život jim i celým rodinám. Dávky musejí být vypláceny adresně a bez odkladů.

Jako vhodné řešení vidíme harmonizaci minimální mzdy napříč EU (například shodný procentuální poměr k průměrné mzdě) – je potřeba, aby byly mzdy nejen důstojné, ale také motivační.

Sociálně-zdravotní oblast:

Zavedení systémových opatření k vytvoření integrovaného systému komplexní péče, vycházejícího z principu subsidiarity včetně změn kompetencí a rolí zapojených subjektů (např. obcí) a vytvoření nových pracovních pozic (např. koordinátor sociálně-zdravotní péče).

Zajištění kvalitní dlouhodobé péče v EU, doprovázené posilováním prestiže, kvalifikační i kompetenční výbavy personálu a jeho adekvátním finančním ohodnocením.

Zajištění potřebných kapacit služeb dlouhodobé péče komunitního typu. Je třeba navýšit kapacity komunitně orientovaných, především terénních služeb, které umožňují v co nejvyšší možné míře zachovat autonomii, nezávislost a důstojný život člověka v jeho vlastním prostředí v situaci, kdy má z důvodu věku nebo zdravotního stavu sniženu soběstačnost. Tyto služby musejí být místně, časově i cenově dostupné pro všechny osoby, které dlouhodobou péči potřebují.

Podporovat je třeba také dostupnost ambulantních služeb i dlouhodobé lůžkové péče a péče v pobytových službách. Pobytová zařízení je přitom nutno transformovat na zařízení komunitního, rodinného typu tak, aby zajišťovala kvalitní péči a důstojný život.

Je třeba zajistit dobré pracovní podmínky pracovníků dlouhodobé péče a garantovat kvalitu takové péče.

VYBRANÉ PŘÍBĚHY LIDÍ SE ZKUŠENOSTÍ S CHUDOBOU

Níže uvádíme některé z příběhů, které byly použity pro ilustraci a které doplňují data uvedená v textu:

Pan Jozef

Do Prahy přicestoval ze sousedního státu kvůli práci, s příchodem pandemie ale tato možnost zanikla. Žil tedy několik měsíců na lavičce u hlavního nádraží a postupně se v nastalé situaci začal orientovat (zde zmiňuje pomoc „kamarádů z ulice“). Následně se mu podařilo zajistit si provizorní ubytování na jedné noclehárně. Byl několikrát okraden a přišel o mobilní telefon(y), přičemž bez mobilu nebyl schopen efektivně hledat práci ani kontaktovat potenciální zaměstnavatele. Nyní pracuje na dva částečné úvazky a snaží se najít plný úvazek, něco stabilnějšího. Chybí mu normální bydlení a soukromí, zmiňuje také problémy s dluhy.

Pan Jiří

Do Prahy přijel s nadějí na možnost najít lepší práci, to se však nepodařilo – firma mu neplatila. Nakonec se dostal na hostel, kde si chtěl udělat kurz pracovníka v sociálních službách, ale s příchodem pandemie se všechny plány zhroutily. Nyní se snaží navázat a pokračovat dál, věří, že do konce roku bude mít už nějakou stabilnější práci. Má velký problém s exekucemi, kdy mu po zaplacení nájmu a energií (cca 11–12 tisíc korun) zůstávají pouhých 2–3 tisíce na měsíc. Tvrdí, že problém spočívá v tom, že i když si člověk nějaké peníze vydělá, stejně mu poté velkou část zabaví exekutoři (toto částečně řeší zavedení chráněného účtu, na kterém lze uchovat nezabavitelné minimum). To pak brání člověku pracovat na řádný úvazek. Systém dávek neumožňuje dlouhodobě přežívat důstojně (zmiňuje i situaci, kdy celý měsíc šetřil a stravoval se pouze ze sušených „čínských polévek“, což se nakonec nedalo vydržet, a následně pak určitou dobu trpěl zažívacími problémy). Bydlení je důležité i proto, že „na ulici člověk řeší jen ten jeden den a psychicky jde rychle dolů“, nemá „žádnou jistotu, žádnou perspektivu“.

Pan Emil

Neřešil finanční situaci, měl invalidní důchod a byl zvyklý, že mu „každý měsíc přijdou peníze“. Nyní přechází na starobní důchod. Dříve bydlel nějakou dobu i ve squatu a sdíleném bytě (za pandemie), když se začalo rozvolňovat, strávil dva týdny na ulici. Zde mu pomohli kamarádi, díky kterým našel solidní bydlení – byt se jedná o komerční ubytování hostelového typu, pan Emil hradí 6 tisíc měsíčně, nadto dostal od majitele smlouvu na dobu neurčitou a je tak aktuálně velmi spokojený. Přesto však stále přemýšlí o přemístění do vlastního bydlení. I zde jsou velkým problémem exekuce, jelikož po uhrazení ubytování panu Emilovi zůstávají pouze asi 3 tisíce korun na měsíc. Právě exekuce jsou hlavním důvodem, proč stále setrvává v atypickém bydlení. Shodně také uvádí, že „na ulici velice trpí psychika“.